

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Ваня Куздова Банабакова

в област на висшето образование 3. „Социални, стопански и правни
науки“,

професионално направление 3.7. „Администрация и управление“,
научна специалност „Организация и управление извън сферата на
материалното производство (сигурност и отбрана)“,

Национален военен университет „Васил Левски“,

гр. Велико Търново

на дисертационен труд с автор

Павел Валериев Димитров

**НА ТЕМА: ЗАСТРАХОВАТЕЛНО-ТЕХНИЧЕСКИТЕ РЕЗЕРВИ ПО
ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА
АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ**

представен за придобиване на образователно-научна степен „Доктор“

по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка
(застраховане)“

2018 г.

I. Общо представяне на дисертационния труд.

Представеният дисертационен труд разглежда интересна и актуална проблематика, свързана със застраховането „Гражданска отговорност на автомобилистите“ в страната.

Дисертационният труд е разработен в общ обем от 190 страници и включва увод, три глави, заключение и списък с използвана литература. В дисертационния труд са представени 38 таблици и 13 фигури.

Изпозвани са 50 литературни източника на български и английски език.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

Актуалността на темата на дисертационния труд се определя от голямата значимост за обществото на застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“ и на тази основа необходимостта от нейното подобряване и оптимизиране на застрахователно-техническите й резерви.

В увода е обоснована актуалността на темата на основата на факта, че от 2010 г. застраховката „Гражданска отговорност“ на автомобилистите е водеща на българския застрахователен пазар по отношение на броя на сключените застрахователни договори, реализирания от застрахователите премиен приход и изплатените застрахователни обезщетения. Това се явява важна предпоставка за застрахователите, предлагащи застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“, тъй като те могат да заделят значителни по обем средства под формата на застрахователно-технически резерви. С изключителна важност е правилното определяне размера на застрахователно-технически резерви, което от своя страна е в основата на платежоспособността на застрахователите и възможността им в бъдеще точно да изпълняват своите задължения към застрахованите /а също и към пострадалите лица, в следствие на пътно транспортни произшествия/.

Пълноправното членство на България в Европейския съюз налага синхронизиране на националното и съюзното законодателство, в т.ч. и това, свързано със застраховането. Като следствие от последната световна финансова и икономическа криза, и възникналите проблеми във връзка с нея се налага корекция в законодателството на национално и общо съюзно ниво. Постепенно се въвеждат нови правила и регулации, касаещи всички стопански субекти, опериращи на територията на Европейския съюз.

Въвеждането на регулации в сферата на застраховането се свързват основно с приемането на Директивата „Платежоспособност II“, нов Кодекс за застраховането, действащ от 01.01.2016 г. и Наредба № 53 на Комисията за финансов надзор, с която се определя реда и начина на заделяне на застрахователно-технически резерви от застрахователите, работещи на българския застрахователен пазар.

Съществуват, обаче известни различия между методиките, описани в Директивата „Платежоспособност II“ и Наредба № 53 на Комисията за финансов надзор, които засягат оценката на активите и пасивите на застрахователните дружества, признаването на паричните потоци и

третирането на застрахователните приходи и разходи. Тези разлики се отразяват основно при изчисляване на необходимия размер на застрахователно-техническите резерви по застраховката, заемаща най-голям пазарен дял - „Гражданска отговорност на автомобилистите” и налагат приложение на нов научен подход към формирането на балансите и оценката на застрахователно-техническите резерви.

Спецификите в развитието на застрахователната дейност в страната, свързана със застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите” и необходимостта от синхронизиране с Европейското законодателство също налагат необходимостта от научен подход и анализ на застрахователния пазар и застрахователния инструментариум, в което се заключава задачата на автора на дисертационния труд.

В дисертационния труд обектът, предметът, целта и изследователската теза са дефинирани точно и ясно.

Обект на настоящия дисертационен труд е застраховането „Гражданска отговорност на автомобилистите”, като застраховка със социално значима роля за обществото.

Предмет на изследването са наложените, чрез българската и европейската нормативна уредба, методи за изчисляване на необходимите на застрахователите застрахователно-техническите резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите”, с акцент начините за оптимизиране на техния размер.

Основната **цел** на дисертационния труд е въз основа на актюерски изчисления да се идентифицират проблемите, свързани с коректното определяне на необходимите на застрахователите застрахователно-технически резерви и с оглед подобряване на платежоспособността на застрахователните дружества да се очертаят насоки за оптимизиране на техния размер.

Постигането на целта на дисертационния труд налага изпълнението на следните осем **научноизследователски задачи**:

- да бъде разглеждана икономическата същност на застраховането „Гражданска отговорност на автомобилистите” и очертани неговите особености;
- да бъде обоснована необходимостта от заделянето на застрахователно-технически резерви по този вид застраховане;
- да бъдат изведени факторите, които влияят в най-голяма степен върху размера на застрахователно-техническите резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите”;
- да бъде направен преглед на основните методи за определяне размера на застрахователно-технически резерви по този вид застраховане;
- да бъдат оценени основни показатели за развитието на даден вид застраховане, като обхват и реализиран от застрахователите премиен приход;

- да бъде направена актюерска оценка на заделяните от конкретно застрахователно дружество, работещо на българския пазар, застрахователно-техническите резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“, според изискванията на българската и европейската нормативна уредба;
- да бъде изследван ефектът, който прилагането на българската и на европейската нормативна уредба, при изчислението на необходимия размер на застрахователно-техническите резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“, има върху баланса на застрахователните дружества;
- да бъдат предложени законодателни промени и иновативни методи, във връзка с оптимизиране размера на застрахователно-техническите резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“.

Дисертационният труд разработен на основата на **изследователската теза**, че са необходими законодателни промени, които да синхронизират в по-голяма степен изискванията на българската нормативна уредба с европейската Директива „Платежоспособност II“, с оглед възможностите за оптимизиране размера на заделяните от застрахователите застрахователно-технически резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ и подобряване на тяхната платежоспособност.

При разработване на дисертационния труд и за постигане на целта, решаване на научноизследователските задачи и доказване на изследователската теза са използвани социологически методи, системен подход и критичен анализ и структурно-функционален анализ.

Актюерските изчисления са съобразени с изискванията на техническата спецификация на Директивата на ЕС „Платежоспособност II“ и одобрените от Комисията за финансов надзор актюерски методи, показани в Наредба № 53 на КФН. При изчисленията е използван специализирания софтуер Microsoft Excell. Използвана е официална статистическа информация на НСИ, КФН и други институции.

За целите на анализа са използвани и данни от застрахователно дружество, което се явява лидер по отношение на реализирания премиен приход по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“, през последните няколко години.

Анализите се основават на богат емпиричен материал. Теоретична и методологическа основа на дисертационното изследване са трудовете на български и чуждестранни учени в областта на застраховането.

Границите на научната разработка са ограничени до изследване на влиянието, което различните актюерски методи, заложили в българската и европейската нормативна уредба, имат при определяне на необходимия размер на застрахователно-техническите резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“ като вниманието е насочено към възможните начини за оптимизиране на тези резерви.

В първа глава е изследвана еволюцията на застраховането и същността и особеностите на застраховането „Гражданска отговорност на автомобилистите“. Представена е организацията на застраховането „Гражданска отговорност на автомобилистите“ и изискванията на Кодекса за застраховането по отношение сключването и поддържането на застраховката. Разгледана е системата „Зелена карта“ и функционирането на гаранционния фонд.

Обоснована е необходимостта от заделяне на застрахователно-технически резерви в общото застраховане с акцент към еквивалентния принцип, като база на актюерските изчисления при оценка на риска и размера на средствата, които застрахователите следва да заделят в резерв. Разгледани са особеностите на застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“, с оглед коректното определяне на размера на застрахователно-техническите резерви.

Обособени са различните видове застрахователно-технически резерви, които застрахователите, работещи в Раздел II „Общо застраховане“, трябва да заделят като са открити особеностите при образуването на отделните видове технически резерви.

Изведени са основните фактори, които оказват влияние върху размера на застрахователно-техническите резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“ и са разгледани методите и формулите, използвани при определяне на необходимия размер на застрахователно-техническите резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“, съобразно изискванията на българската нормативна уредба и тези на европейската Директива „Платежоспособност II“. Идентифицирани са разликите в двете методологии и са открити проблемите, които възникват при тяхното успоредно използване.

На основата на изследванията в първа глава са обобщени задълбочени изводи.

Втора глава изследва състоянието и развитието на обхвата на застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“ за периода 2010-2016 година. Идентифицирани са значителни колебания в показателя за отделните региони на страната и са открити причините за това.

Анализирана е динамиката в развитието на реализирания от застрахователите премиен приход по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ като е изчислен и средния размер на застрахователната премия по застраховката и е констатирано увеличение за разглеждания период. Направен е извода, че това е довело до повишаване на пазарния дял и затвърждаване на застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“ като лидер на българския застрахователен пазар.

Анализирани са следните фактори: наличието и вида на сключените от застрахователните дружества презастрахователни договори; броя и размера на предявените претенции; разноските на застрахователя; степента на събираемост на регресни вземания, на основата на данни от ЗК „Лев инс“ АД. Открити са особеностите при актюерските изчисления по отношение

на: възприетите ограничителни условия; направените допускания; влиянието на аквизиционните разноси; разпределението на административните разноси на застрахователя по съответните видове застраховане; и влиянието на презастрахователната програма.

Въз основа на методологията в Наредба № 53 на КФН са изчислени необходимите размери на: пренос-премийния резерв; резерв за настъпили, но непредявени претенции, за имуществени и за неимуществени вреди, по водачи на различни МПС; резерв за разходи за уреждане на претенции; и запасен фонд, като са анализирани получените резултати.

Важен момент в дисертационния труд са направените актюерски изчисления, свързани с необходимия размер на отделните видове застрахователно-технически резерви, в съответствие с изискванията на европейската Директива „Платежоспособност II“. На база предоставените от ЗК „Лев инс“ АД данни е определена: най-добрата прогнозна оценка на техните премийни резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“; нетната стойност на най-добрата прогнозна оценка на премийните резерви; най-добрата прогнозна оценка на резерва за настъпили, но непредявени претенции; дела на презастрахователите по непропорционалните договори в най-добрата прогнозна оценка на резерва за възникнали, но непредявени претенции; дела на презастрахователите по пропорционални договори в най-добрата прогнозна оценка на резерва за възникнали, но непредявени претенции; най-добрата прогнозна оценка на резерва за щети и дела на презастрахователите в него.

Открити са разликите по отношение на получените резултати по отделните елементи на застрахователно-техническите резерви, които изследваното застрахователно дружество трябва да задели, като съблюдава Наредба № 53 на КФН и съответно изискванията на Директивата на ЕС „Платежоспособност II“.

На основата на задълбочения анализ във втора глава са изведени съществени изводи за състоянието и развитието на Застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“, която се развива много динамично през последните години и се явява водеща в Раздел общо застраховане. Тя заема лидерски позиции на застрахователния пазар, в резултат и на икономическата криза и като резултат, последвалия отлив от доброволното застраховане.

Трета глава е насочена към очертаване на основните насоки за оптимизиране на застрахователно-техническите резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“.

Авторът на дисертационния труд е приложил иновативен научен подход, в резултат на който заключава и дава предложения в следните насоки: промени в нормативната база, с които да се постигне по-добра степен на детайлизиране на наличната информация; Директивата „Платежоспособност II“ много по-точно отчита влиянието на риска и необходимостта от заделяне на съответните резерви; въвеждане на системата „Бонус-Малус“; в Кодекса за застраховането за обект на застраховката да се

определи водача на автомобила; развитието на онлайн застраховането; разработване на мобилно приложение с цел оптимизиране на размера на застрахователно-техническите резерви по застраховката „Гражданска отговорност на автомобилистите“; и приложение на блок-чейн технологии с цел да се подобри обслужването на застрахованите и пострадалите лица, в следствие на застрахователно събитие.

В края на всяка глава са формулирани задълбочени изводи, а в края на дисертационния труд и в заключението са представени обобщени основните изводи и предложения и постигнатите научни и научно-приложни резултати от направеното изследване.

Съдържанието на дисертационния труд напълно отговаря на неговата тема. Получените резултати показват, че поставените цел и научно-изследователски задачи са цялостно постигнати като първа глава решава първа, втора, трета и четвърта научно-изследователски задачи, с втора глава са решени пета и шеста научно-изследователски задачи, а трета глава решава седма и осма научно-изследователски задачи. Изследователската теза е доказана на основата на задълбочени емпирични анализи, основани на сериозен статистически инструментариум.

Предложеният дисертационен труд е разработен последователно и логично. Авторът показва много добро владение на терминологията по разглежданата проблематика. Използвал е богат инструментариум от методи за проучване и анализ и значителна база от емпирични данни. Направени са задълбочени проучвания и интерпретиране на резултатите и са дадени иновативни и синтезирани предложения за оптимизиране на застрахователно-техническите резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“.

Обемът на дисертационния труд е оптимален, от гледна точка на цялостност и завършеност на научното изследване и от гледна точка на изискванията за дисертационен труд за придобиване на ОНС „Доктор“.

Разработеният дисертационен труд е лично дело на автора, тъй като изследванията в сферата на разглежданата проблематика не са обект на масови научни разработки.

Авторефератът е разработен в обем от 38 страници. Представеният автореферат отразява коректно съдържанието на дисертационния труд на тема „Застрахователно-техническите резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ в България и включва задължителните научни и научно-приложни приноси и списък с научните публикации по темата.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Представеният дисертационен труд е с ясно изразени **научни и научно-приложни приноси**.

Като най-значими се открояват следните **научни приноси**.

- На основата на сравнителен и критичен научно-теоретичен анализ са доразвити и дообогатени научно-теоретичните постановки за

застраховането. На тази основа са открити научните идеи, които са най-адекватни за съвременните условия, свързани със застрахователната дейност.

- Изведени са основните фактори, които оказват влияние върху размера на застрахователно-техническите резерви на основата на изследваната същност и особености на застрахователния продукт „Гражданска отговорност“ на автомобилистите и е обоснована необходимостта от заделяне на застрахователно-технически резерви.

Като най-значими се открояват следните **научно-приложни приноси**.

- Открити са проблемните области, произтичащи от паралелното използване от страна на застрахователните дружества на две различни по своята същност методики за изчисление на основата на оценка на факторите, влияещи върху необходимия размер на застрахователно-техническите резерви и при отчитане особеностите на нормативната уредба.
- Оценен е ефектът от едновременното прилагане на двете методики за изчисление на необходимия размер на застрахователно-техническите резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“, описани в Наредба № 53 на КФН и техническата спецификация на Директивата на ЕС „Платежоспособност II“, върху баланса на застрахователните дружества.
- Направени са аргументирани предложения за оптимизиране на застрахователно-техническите резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“, чрез адаптиране на българската нормативна уредба към европейското законодателство.
- Формулирани са аргументирани предложения за оптимизиране на застрахователно-техническите резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“, чрез използването на електронни технологии, нови инвестиционни решения и иновативни методи за контрол, по отношение сключването и поддържането на застрахователните договори.

Така формулираните приноси приемам като значими за науката и практиката.

Научните и научно-приложните приноси в трудовете на кандидата могат да се отнесат към следните групи:

- Доразвиване и дообогатяване на актуален научен проблем, свързан с необходимостта от оптимизиране на застрахователно-техническите резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ в страната;
- доказване с нови средства на съществени нови страни на вече съществуващи научни проблеми, теории и методически подходи;
- създаване на нови методи;

- приноси за внедряване – методики, алгоритми и модели.

По темата на дисертационния труд авторът е представил 5 самостоятелни научни публикации, в страната, от които 1 студия, 2 научни статии и 2 научни доклада.

Дисертационният труд на тема Застрахователно-техническите резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ в България представлява напълно завършен научен труд и съдържа задълбочени изследвания на поставените проблеми.

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

Дисертационният труд отговаря напълно на изискванията за такъв вид научен труд.

Препоръката ми е към обобщаване на научноизследователските задачи и оптимизиране на техния брой между 3 и 5.

Въпроси:

1. Кой са основните инструменти за промотиране на застрахователния продукт „Гражданска отговорност на автомобилистите“ по интернет?

Като препоръка и пожелание за бъдещата научно-изследователска работа на автора е продължаване на изследванията по настоящата актуална проблематика и публикуване на научноприложните резултати на дисертационния труд в научни издания в чужбина.

Направените анализи и дадените предложения в дисертационния труд са с висока научна стойност и значимост и ще представляват интерес за научните среди в международен аспект.

V. Обобщено заключение и становище.

Дисертационният труд и авторефератът към него на Павел Валериев Димитров отговарят напълно на изискванията на нормативните документи за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане)“.

Давам положителна оценка на дисертационния труд на Павел Валериев Димитров на тема Застрахователно-техническите резерви по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ в България и предлагам на уважаемите членове на научното жури, на Павел Валериев Димитров да бъде присъдена образователна и научна степен „Доктор“ по научна специалност „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (застраховане)“.

15. 08. 2018 г.

Гр. Велико Търново

Рецензент:
(проф. д-р Вана Банабакова)